

De gemeente Drimmelen, bestaande uit de dorpen Made, Lage en Hooge Zwaluwe, Wagenberg, Terheijden en de kern Drimmelen, is het grote, groene gebied in westelijk Noord-Brabant. Aan de noordkant wordt de gemeente omsloten door Nationaal Park De Biesbosch en aan de zuidkant door de steeds meer in betekenis toenemende rivier de Mark.

Auteur: Joris van Meel

Gemeente Drimmelen

Variëteit in sportvelden

Een balletje trappend op zaterdag of zondag realiseer je je niet dat er vakmanschap, doorzettingsvermogen en veel zweet voor nodig waren om het sportveld in topconditie te brengen. Aan de hand van een serie portretten belicht FIELDMANAGER daarom de wereld van het sportveldbeheer.

De gemeente Drimmelen

De gemeente Drimmelen, met circa 27.000 inwoners, heeft vijf buitensportcomplexen. De kern Drimmelen, met 618 inwoners de kleinste plaats, heeft als enige van de zes dorpen in de gemeente, geen sportcomplex. In totaal heeft Drimmelen de beschikking over 24 voetbalvelden, onderverdeeld in vijf hoofdvelden, acht trainingsvelden en elf overige wedstrijdsvelden. Opvallend aan de gemeente is dat er op de vijf verschillende complexen drie verschillende soorten ondergrond te vinden zijn: in Hooge en Lage Zwaluwe wordt er gevoetbald op klei, in Terheijden op veen, en in Made en Wagenberg op zand.

Op bezoek bij de gemeente Drimmelen valt direct op dat men in praktische zin nog altijd hinder ondervindt van de gemeentelijke herindeling in 1997. Aangezien het oude gemeentehuis in Made niet groot genoeg was om alle nieuwe

medewerkers te herbergen, werd destijds besloten om een modern soort bouwketen aan het gemeentehuis te plakken. In deze bouwketen word ik vriendelijk ontvangen door de heren John Mandemakers en John Godschalk, samen verantwoordelijk voor het onderhoud van de sportvelden in de gemeente Drimmelen. Beide heren zijn goed voorbereid: de ene John heeft zijn handen vol met het sportveldenbestek en een kladblok vol aantekeningen, de andere John loopt met verschillende schema's onder de arm.

Personalia

John Mandemakers, coördinator Groen, Natuur en Landschap bij de gemeente Drimmelen, is 36 jaar en heeft de opleiding Tuin- en Landschapsinrichting aan de Hogere Agrarische Landbouwschool in Velp (Larenstein) gedaan. Na het voltooien van deze opleiding heeft hij even bij Oranjewoud gewerkt, waarna hij al snel bij de

gemeente Drimmelen, waar hij nu al weer zeven jaar werkt, terecht gekomen is. Mandemakers is voor het grootste gedeelte beleidsmatig bezig en op die manier verantwoordelijk voor het beheer van het groen, de begraafplaatsen en de buitensportaccommodaties.

John Godschalk, toezichthouder Openbaar Groen, is 33 jaar oud en heeft een opleiding aan de Middelbare Agrarische School in Gorinchem gedaan. Hij werkte voorheen in de buitenploeg van de gemeente, maar zit sinds 1,5 jaar 'binnen'. Daar verzorgt hij de werkvoorbereiding voor buiten. Godschalk zit daarnaast regelmatig buiten, om op die manier toezicht te houden op het onderhoud van de sportvelden.

Klein en groot onderhoud

Het onderhoud van de sportvelden valt onder het cluster Groen en Openbare Ruimte, dat op zijn

John Godschalk (links) en John Mandemakers.

beurt weer bij de afdeling Openbare Werken hoort. Het kleine onderhoud aan de velden, zoals het herstellen van de speelschade, en het bladvrij houden van de velden, wordt gedaan door !GO The Resource Company. Dit is een werkvoorzieningschap, die zorg draagt voor uitvoering van de Wet Sociale Werkvoorziening. Elke week is er wel een paar dagen iemand van de !GO op elk sportcomplex om kleine werkzaamheden te doen. De !GO zet bijvoorbeeld aan het begin van het seizoen de eerste belijning, zodat de clubs de rest van het jaar de rechte lijnen kunnen overtrekken. Elders in dit artikel is een overzicht van al de werkzaamheden van !GO te vinden.

Het grote onderhoud aan de sportvelden wordt gedaan door aannemer de Meent b.v. uit Boxtel. Tot vorig jaar was er sprake van drie verschillende onderhoudsbestekken: één voor de dorpen Terheijden en Wagenberg, één voor Hooge en Lage Zwaluwe en één voor Made. John

Mandemakers vertelt dat de werkzaamheden in de verschillende dorpen precies hetzelfde waren, maar dat je te maken had met drie verschillende aannemers met wie hij hetzelfde overleg dus drie keer moest houden. Mandemakers: "Nu er sinds een jaar sprake is van één groot bestek scheelt dat een hoop geld en moeite." Er wordt volgens beide heren niet alleen geld bespaard doordat er minder tijd in overleggen moet worden gestoken, maar ook door de schaalvergroting van het bestek, en de marktwerking. Aannemers schrijven nu lager in dan de jaren hiervoor. Mandemakers en Godschalk wijten dit aan de grotere concurrentie en een dunnere markt. Tijdens het seizoen is De Meent tot twee keer in de week op de sportcomplexen te vinden om het gras te maaien. Er is een afspraak tussen de gemeente Drimmelen en De Meent dat er genoeg gemaaid dient te worden, omdat er anders geveegd moet worden. Tot aan maart zal De Meent de complexen nog één keer maaien.

Als toezichthouder Openbaar Groen is John Godschalk de man die in Drimmelen in de gaten moet houden of het beheer van de sportvelden wel allemaal lekker loopt. Zo ziet hij er bijvoorbeeld op toe dat aannemers wel met de juiste machines komen: "Een normale zaaimachine om gras in te zaaien strooit de zaden verder uit elkaar dan een zaaimachine voor een sportveld, waar de zaaiafstand wat dichterbij elkaar ligt. Bij het grote onderhoud ben ik daarom ook altijd aanwezig om even te kijken of het allemaal goed gaat."

Verschillende ondergronden

Zoals al aan het begin van het artikel vermeld, heeft Drimmelen de beschikking over sportvelden met de ondergrond klei, veen én zand. Bij een dergelijke gemeente is een bijkomend voordeel van één groot bestek dat er ook nog wat geschoven kan worden met bijvoorbeeld de hoeveelheden zand. Mandemakers vertelt: "In het bestek staat eenduidig omschreven hoeveel zand er voor elk veld nodig is. Maar in Zwaluwe heb je bijvoorbeeld wat meer bezandingszand nodig omdat daar sprake is van kleigrond, terwijl de sportvelden in Made al op zand gelegen zijn, en er dus niet zoveel verschaald hoeft te worden. Daar doe je dan weer een extra bemestingsronde."

Het sportveldenbestek is in eigen beheer gemaakt. Hierin staat tot in detail beschreven wat er op welk veld moet gebeuren. Daarnaast heeft de gemeente de beschikking over luchtfoto's, aan de hand waarvan plattegronden zijn opgesteld. Het bestek voor het grote onderhoud is in 2004 ingegaan. De Meent b.v. draagt zorg voor uitvoering van dit bestek. Gedurende het jaar is er op gezette tijden contact tussen gemeente en aannemer. Naast de contactmomenten die in het bestek staan beschreven, kan het voorkomen dat er contact is op het moment dat een bepaald veld erg afwijkt. John Godschalk: "Op zo'n moment is er overleg met de aannemer om te kijken wat we aan die problemen kunnen doen. We vinden het belangrijk dat de aannemer met ons meedenkt, om zo tot het beste resultaat te komen."

Contact met de clubs

John Godschalk heeft als toezichthouder Openbaar Groen vaak contact met de verschillende clubs. Hij maakt regelmatig rondes langs de clubs om er op die manier achter te komen wat er speelt op sportveldengebied. Zo is er de laatste

Bemestings schema:		Multigreen 32-16-10	Vosca entec 22-22-0	Culterra	Multigreen 26-05-2020	Super 19% p19	Kali-40 K-40	Dologran
Object	Ha. Opp	Maart	Doorzaai	Doorzaai	Juli	Febr Maart	Febr Maart	Juli
Terheyden								
VeldA	0,64	150	150	100	150	200		250
VeldB	0,64	150	150	100	150	200		
VeldC	0,64	150	150	100	150			400
VeldD	0,35	75	100	100	75			
VeldE	0,64	150	150	100	150	200		350
VeldF	0,64				150	200		350
Wagenberg								
VeldA	0,72	150	150	100	150			
VeldB	0,72	150	150	100	150			250
handbal	0,50	125	125	75	125			
Made								
VeldA	0,72	175	175	100	175			
VeldB	0,64	150	150	100	150			250
VeldC	0,64	150	150	100	150			
VeldD	0,64	150	150	100	150			250
VeldE	0,64	150	150	100	150			
VeldF	0,16	50	50	50	50			
VeldG	0,58	125	125	125	125			
VeldH	0,64	150	150	150	150			
VeldI	0,62	125	125	50	125			
Lage Zwaluwe								
VeldA	0,68	150	150	100	150	200		
VeldB	0,43	100	100	75	100			
VeldC	0,64	150	150	100	150	200		
VeldD	0,7	150	150	100	150	200		
Hooge Zwaluwe								
VeldA	0,64	15	150	100	150	200		
VeldB	0,44	125	125	100	125	150	100	
		3300	325	2225	3300	1750	100	2100

jaren veel te doen om de sluitingsdatum van de velden. De gemeente wil dat de velden zo vroeg mogelijk dichtgaan om er op die manier voor te zorgen dat het veld genoeg tijd krijgt om te herstellen en het gras lang genoeg kan groeien. Volgens John Godschalk is het ieder jaar weer een puzzel wanneer de velden nu precies dicht gaan. Zo vierden afgelopen jaar VCW uit Wagenberg en Madese Boys uit Made respectievelijk hun 60 en 75-jarige bestaan, en heeft komend jaar Lage Zwaluwe een jubileum, wat inhoudt dat er een grote feesttent op het veld wordt gezet. De sluitingsdata worden dan elke keer weer opgeschoven. Mandemakers: "We proberen dan wel weer later open te gaan, zodat het veld toch dezelfde tijd heeft om weer klaar-gestoomd te worden voor het nieuwe seizoen." De trainingsvelden maken de meeste speeluren, zodat deze velden er aan het eind van het

seizoen het eerst uitgaan om zo hersteld te kunnen worden. Godschalk vertelt dat hij in die periode de clubs altijd adviseert om de teams overdwars (dus met doeltjes op de zijlijnen) op de wedstrijd velden te laten trainen. De hoeken van de wedstrijd velden zijn namelijk viltiger, omdat daar minder op gelopen wordt. Door overdwars te trainen wordt het slechte gras eruit gelopen, waardoor het doorzaaien tijdens het groot onderhoud ook wat beter verloopt.

Het grootste verschil tussen trainings- en wedstrijd velden is dat bij de trainingsvelden de doelmonden minder slijtage hebben ten opzichte van de rest, omdat het veld vaak ook overdwars gebruikt wordt. Bij de wedstrijd velden wordt er meer gespeeld in de doelmonden, waardoor het veld minder egaal slijt. Bij wedstrijd velden is het dus van belang dat de doelmonden vaker

gewalst worden. Godschalk vertelt dat clubs altijd kritischer zijn op hun hoofdveld dan op de rest. Het hoofdveld is het paradepaardje en moet het groenst, het vlakst en het mooist zijn! "Gelukkig zijn de jongens van de !GO daar extra fanatiek in, omdat zij dat zelf ook het mooist vinden." De contacten met de verschillende clubs zijn niet vastgelegd, maar komen automatisch. Wanneer er tijdens het seizoen problemen met de velden zijn weten de clubs de gemeente direct te vinden. Toch is er volgens Godschalk zeer duidelijk een verschil tussen de verenigingen waar te nemen: terwijl enkele clubs erg met de kwaliteit van de grasmatten bezig zijn, zijn andere clubs dat veel minder. John Godschalk: "Zwaluwe wil graag dat er grasmatten in de doelmonden liggen. Aangezien wij één lijn voor de verschillende clubs hanteren, en dus bij iedereen

Gemeente Drimmelen		Sportvelden												
Groot onderhoudsportvelden 2005		Datum: 2005												
Diversensportaccomodaties														
Onderhouds schema:														
	Arbeid	Beplanting post 202080	Verticuteren post 202010	Dregrondm post 801010	Regalisatie reining, Doelworden post 201010	Bezandem 3 april post 801020	Bezandem 3 september post 801020	Kalietukker en boel en in zaai post 202050	Vertidrainen bezandem post 202060	Sleper groot onderhoud bezandem post 201040	Sleper groot onderhoud bezandem post 202070	Doorzaaien in kiper vel post 202050	Doorzaaien dubbel in kiper vel post 201060	Bemestings schema
Madeveld Hoofdveld	72	72	12	10	5		25	5	72		2x	75		X
Madeveld Wedstrijdveld	64		12	10	5		25	5	13		2x	75		X
Madeveld Wedstrijdveld	64		12	10	5		25	5	13		2x	75		X
Madeveld Wedstrijdveld	64	64	64	15	5		25	5	64		2x	75		X
Madeveld Wedstrijdveld	64			10	5	30		5	64	1x			90	X
Madeveld Training klein	16			5	2		5	2	16		2x	20		X
Madeveld Training groot	58			10	3	25		3	58	1x			75	X
Madeveld Pupillenveld	30	30	30		1		10	1	30		2x	25		X
Madeveld Trainingsveld	62			10	5	30		5	62	1x			75	X
Madeveld Hockey	62	62	62											X
		228	252	80	36	85	115	36	392			345	240	
Terheijdeveld Hoofdveld	64	64	12	10	5		25	5	13		2x	90		X
Terheijdeveld Wedstrijdveld	64			10	5		25	5	13		2x	75		X
Terheijdeveld Wedstrijdveld training	64			10	5	20		5	64	1x			120	X
Terheijdeveld Trainingsveld je	35			10	5	15		5	35	1x			45	X
Terheijdeveld Wedstrijdveld	64	64		15	5		20	5	13		2x	90		X
Terheijdeveld Wedstrijdveld	64			2	1			1						X
		0	12	57	26	35	70	26	138			255	165	
Wagenbergveld Hoofdveld	72		12	15	5		30	5	14		2x	90		X
Wagenbergveld Wedstrijdveld	72		12	15	5		25	5	14		2x	90		X
Wagenbergveld Trainingsveld	50		9	15	5		20	5	50	1x		90		X
		0	33	45	15	0	75	15	78			180	90	
Lage-Zwaluvelveld Hoofdveld	68	68		10	5	30		5	14	1x		90		X
Lage-Zwaluvelveld Trainingsveld	43			7	5	20		5	43	1x			90	X
Lage-Zwaluvelveld Wedstrijdveld	64	64		15	5	25		5	13	1x			90	X
Lage-Zwaluvelveld Wedstrijdveld	70			5	5	25		5	70	1x		60		X
		0	0	32	20	100	0	20	140			150	180	
Hooge-Zwaluvelveld Hoofdveld	64		64	10	5		25	5	13		2x	75		X
Hooge-Zwaluvelveld Trainingsveld	44			8	3	25		3	44	1x			75	X
		0	64	18	8	25	25	8	57			75	75	
Totaalaantal kg		228	361	232	105	245	285	105	805			1005	750	

Verticuteren buitenzijde veld

Vertidrainen van doel tot doel en grensrechtters stroken ca. 20% speelveld

De hoeveelheden van de najaarsbezanding kan nog aangepast worden

doorzaaien, moeten zij dat zelf regelen, en dat doen zij dan ook!" Volgens Godschalk heeft dit verschil voor een groot deel te maken met de

achtergrond van de vrijwilligers bij de verschillende clubs: "In Lage Zwaluwe zijn relatief meer vrijwilligers met een agrarische achter-

grond, dus die hebben daar meer interesse in, terwijl in Wagenberg weer iemand zit die de kapotte ballen repareert."

Gemeente Drimmelen Klein onderhoud sportvelden 2005 Afdeling: Openbare Werken		Registratie:							
		2005							
Urenregistratie: Behorende bij!Go.									
		Hooge Zwaluwe	Lage Zwaluwe	Made V	Madetennis	Terheijden	Wagenberg		totalen
graskantemrijden		2	0	0		0	0		2
graskantesteken		0	0	4		0	0		4
graskantemaaien		118	3	59		93	67		340
bijsmaaierrondombstakels		53	7	71		121	102		354
mollebestrijdingenlechtevathopen		12,5	2	11		83,5	14		123
bladvrijhouden sportvelden		2	0	62		3	4		71
bladvrijhouden belijning		0	0	6		0	0		6
herstespeelschade		9	0	108		56	25		198
slepevelden		1	0	6		7	6,5		20,5
rollevelden		0	0	0		0	0		0
plantsoenen									0
onderhoudmeesters		0	0	543	50	244	112,5		949,5
onderhoudhagen		58	154	17	18	129	28		404
onderhoudbermen		8	0	6	118	0	0		132
onderhoudterhardingen		2	2,5	11	19	0	3		37,5
hockeygras									0
herstespeelschade				28					28
slepevelden				38					38
rollevelden				0					0
asfalt handbal									0
schoonmakengootenkolken					29,5	14	14		57,5
schoonhoudengedurende speelseizoen					18	0	1,5		19,5
bladvrijhouden ijdensbladvalperiode					0	0	0		0
tennis									0
schoonhoudekunstgras					18,5	7,5			26
schoonhoudertoegangspaden					28	0			28
slepekunstgrasvelden					24,5	128			152,5
bespuit oppervlak (algemos)					1	0			1
bespuit erander (betonbanden) tegemknruid					2	0			2
bladvrijhouden ijdensbladvalperiode					4	9			13
speelklaamaketennisvelden					0	0			0
oefenhoektennis									0
schoonmakengootenkolken					19	0			19
schoonhoudengedurende speelseizoen					12	0			12
bladvrijhouden ijdensbladvalperiode					4	0			4
kunstgrashockey									0
schoonhoudekunstgras					9				9
schoonhoudertoegangspaden					4				4
slepekunstgrasvelden					29				29
bespuit oppervlak (algemos)					0				0
bespuit erander (betonbanden) tegemknruid					1				1
bladvrijhouden ijdensbladvalperiode					0				0
gravelbanen									0
nahouden/sprekelenverdag					246				246
controleren spannemetten					38				38
slepevelden					102				102
verwijderewuivabanen (takjes, papier)					202				202
bladvrijhouden ijdensbladvalperiode					57				57
diversen									0
diversen		5	5,5	273	656	105	2		1046,5
totalen		270,5	174	1243	1709,5	1000	379,5		4776,5

totaalgewerkteuren

4777

Bemesting

In 2003 heeft de gemeente Drimmelen een bemestingsonderzoek laten doen door Grontmij. Zij hebben van elk veld in de gemeente diverse monsters genomen, aan de hand waarvan de

gebreken per veld zijn vastgesteld, en een theoretisch bemestingsadvies werd opgesteld. Dit theoretische advies is daarna door John Mandemakers samen met Joh. Vos uit Sprang Capelle, waar de gemeente de meststoffen haalt,

vertaald naar de praktijk. Gedurende het jaar wordt er aan de hand van dit officiële bemestingsschema gewerkt. Tijdens het seizoen wordt bekeken waar nog extra bemesting nodig is. In het bemestingsschema (zie elders op deze

Sjef van den Ouweland, sportveldbeheerder in Made

pagina) is duidelijk te zien dat bepaalde velden voor een groot deel verschillen van de rest van de velden. Voorbeelden hiervan zijn het E- en het F-veld in Made. Deze velden werden enkele jaren geleden nog gebruikt door de honkbalvereniging, maar na het opdoeken van deze vereniging zijn de velden omgebouwd naar voetbalvelden. In het rapport van Grontmij is te lezen dat 'het veld tussen de honken verhard [was] met semi-verharding als gravel en/of sintels. Ten behoeve

van de omschakeling van honkbal naar voetbal is de semi-verharding verwijderd en vervangen door nieuwe grond. Ter plaatse van deze plaatsen is het gras geel en vindt plasmvorming plaats.' Daarnaast heeft de gemeente nog een aantal plekken op het veld opnieuw door moeten spitten, omdat de velden daar vettig, en dus minder goed doorlatend, waren. Oorzaak hiervan was dat er in het verleden een kippenboer heeft gezeten. De ondergrond op deze velden is hier dus heel anders dan de ondergrond van de andere velden, waardoor het ook anders bemest moet worden. Bij de voorbereiding van de aanleg van het nieuwe veld stuitte de gemeente ook nog op een ander probleem: er bleek namelijk een oliepijpleiding onder het veld te lopen. Aangezien de gemeente had gekozen voor de aanleg van een ondergrondse beregeningsinstallatie, en de dekking op de pijpleiding varieerde van 50 tot 70 centimeter, moest er bij elke handeling iemand van het oliebedrijf aanwezig zijn.

Bezaaiing en beregening

Op alle velden wordt in de gemeente SV7 gebruikt, een mengsel van 75% Engels raaigras en 25% veldbeemd. Godschalk: "Dat werkt gewoon overal, en wordt dus ook gebruikt. De SV7 is gewoon goed." Mandemakers vult aan dat in het verleden ook nog wel eens de Rapide-versie van de SV7 is gezaaid: die zaden zijn behandeld, wat ervoor zorgt dat het snel

ontkiemt. Enige jaren geleden hadden Mandemakers en Godschalk in Made en Wagenberg te maken met een raar probleem: de hanenpoot alias de *echinocloa crus-galli*. Deze eenjarige grassoort kan massaal zaad produceren, maar vriest 's winters kapot en kiemt slechts vanaf mei vanuit zaad. Mandemakers: "We denken dat de hanenpoot met het verschralingzand mee is gekomen. Dit zand komt bijvoorbeeld van een maisveld af. Je ziet het heel goed opkomen met de opkomst van het jonge gras, maar je loopt het er ook zo weer uit. Onder die hanenpoot zit namelijk bijna niets." Samen met de toenmalige aannemer werd een extra werkwijze uitgevonden om de hanenpoot te kunnen verwijderen: er moest van weerszijden worden geverticuteerd. De hanenpoot heeft namelijk een wortel waar heel veel aan zit, maar wanneer je die wortel van twee kanten snijdt heeft het niet genoeg bladoppervlak om weer opnieuw groot te worden. Het goede gras mag dan de leegte opvullen.

Het hoofdveld in Made is vier jaar geleden ook nog aangepakt: het veld mocht er niet te lang uit zijn, maar moest wel geëgaliseerd worden. De bovenste laag is eraf geschraapt. Zo blijft het wortelpakket van het gras aanwezig, maar zo haal je wel de oneffenheden eruit.

Een derde van alle velden in de gemeente Drimmelen is inmiddels uitgerust met een automatische beregeningsinstallatie, die op tijd in te stellen is. Mandemakers en Godschalk hebben de wens dit uit te breiden, maar zijn afhankelijk van het college dat haar goedkeuring moet geven. "Aangezien een deel van de oude installatie nu versleten is, is het een mooi moment om dit in te brengen," aldus Mandemakers.

Contact met andere gemeenten op het gebied van sportveldenbeheer hebben de heren nauwelijks. In grote lijnen is de aanpak van de verschillende gemeentes toch allemaal hetzelfde, maar iedereen gaat gewoon op zijn eigen manier te werk. Godschalk wil daarom aan het eind van het gesprek nog wel even kwijt waarom het zo mooi is bij de gemeente Drimmelen te werken: "Het mooiste van de gemeente is dat wij verschillende typen gronden hebben: het werk is altijd anders!"